

אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא

יצחק פייגלין

תוכן

מבוא

חלק א' - דיון במקורות

1. המקור בתורה למצוות "לימוד תורה"

2. הוכחות לגישה זו מדברי חז"ל

3. מהי "תורה לשמה"?

4. שיטת הרמב"ם

5. שיטת המהר"ל

6. שיטת השליה

7. שיטת הרא"ה

חלק ב' - באור דרך הלימוד

סיכום

נספח

1 לימוד הסוגיא ע"פ הפסיקה ההלכתית.

מבוא

ישנם דרכים שונות בלימוד התורה, ובפרט בלימוד גמרא בעיון. אחת מאבני היסוד של ישיבתנו היא דרך הלימוד "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" כלומר לימוד הסוגיא בעיון (עם ראשונים ואחרונים) כאשר בסופו של דבר נדע להבחין איזו שיטה או הבנה נפסקה כך שנוכל להבין ולדעת את ההלכה ולקיים את מצוות ה' כראוי.

במאמר זה נדון בשני עניינים: ראשית, נביא את המקורות מהש"ס, ראשונים ואחרונים לכך שהלימוד הראוי בבית המדרש הוא זה שדן בסוגיא לפי הפוסקים ולומד את ההלכה מתוך הבנת יסודותיה בגמרא ובדברי הראשונים. שנית, ננסה לבאר את דרך הלימוד בפועל ולהסביר מדוע זו הדרך הראויה לעני"ד.

מאמר זה לא יעסוק בסוגיא העקרונית של היחס שבין "תלמוד" ל"מעשה" שכן ענין זה נתבאר באריכות במאמרו של ראש הישיבה הרב קורצויל שליט"א².

חלק א' – דיון במקורות

1. המקור בתורה למצוות "לימוד תורה"

כפי שצינו מטרטנו להביא מקורות לכך שהדרך הראויה בלימוד היא "לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא", אולם תחילה נבאר את המקור למצוות "תלמוד תורה" בכלל. נעין בדברי חז"ל ובדברי הראשונים (מוני המצוות) ע"מ לדעת אם מצווה מסוימת היא מהתורה וא"כ היכן היא כתובה.

הגמרא בקידושין³ אומרת:

ללמדו תורה. מנלן? דכתיב: ולמדתם אותם את בניכם. והיכא דלא אגמריה אבוא - מיחייב איהו למיגמר נפשיה, דכתיב: ולמדתם.

כלומר הפסוק ממנו נלמדה המצווה, למסקנת הגמרא, הוא:

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵת הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וְלִמְדַתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם⁴

הרמב"ם, החינוך והסמ"ג סוברים שמצוה זו נכתבה כמה פעמים בתורה ומביאים פסוקים נוספים שלדעתם חז"ל למדו מהם את מצוות

2 במאמר 'תלמוד ומעשה', בתוך המדור 'לדרכה של הישיבה' בספר זה.

3 כט ע"ב.

4 דברים ה', א.

תלמוד תורה, אולם הפסוק העיקרי לדעתם הוא כאמור הפסוק **"וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וְשִׁמְרְתֶם לְעִשְׂתֶּם"**⁵ המוכיח שיש מצוות תלמוד תורה ומלמד גם על מטרת המצווה: **"וְשִׁמְרְתֶם לְעִשְׂתֶּם"** כלומר תוצאת הלימוד היא השמירה והעשיה של המצוות.

כך היא לשון הרמב"ם בספר המצוות⁶:

שצונו ללמוד חכמת התורה וללמדה וזהו שנקרא תלמוד תורה והוא אמרו ושננתם לבניך... וכבר נכפל הצווי הזה פעמים ולמדתם ועשיתם למען ילמדו...

ובמשנה תורה⁷ הדגיש הרמב"ם יותר ענין זה וכך לשונו:

מי שלא לימדו אביו, חייב ללמד את עצמו כשיכיר, שנאמר "ולמדתם אותם, ושמרתם לעשותם". וכן אתה מוצא בכל מקום, שהתלמוד קודם למעשה, מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה, ואין המעשה מביא לידי תלמוד⁸.

הסמ"ג⁹ העתיק בספר המצוות שלו את לשון הרמב"ם במשנה תורה ונראה שגם הוא סובר שתכלית הלימוד היא ידיעת המעשה.

בעל "ספר החינוך"¹⁰ מבאר את מצוות תלמוד תורה בלשון זו:

מצות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר: כיצד נעשה המצוות, ונשמור ממה שמנענו האל ממנו, ולדעת גם כן משפטי התורה על כיוון האמת, ועל כל זה נאמר, ושננתם לבניך... ונכפלה מצוה זו במקומות רבים שנאמר, ולמדתם ועשיתם, למען ילמדו, ולמדתם אותם את בניכם.

החינוך מדגיש שהמצוה היא לדעת כיצד לעשות מצוות וכיצד להמנע מלעבור עברות אם כך, פשיטא שהלימוד צריך להביא לידי מעשה שאם לא כך לא נקיים את המצוה, לדבריו. עוד מוסיף החינוך שנדע "משפטי התורה על כיוון האמת" וכי יש משפטי תורה על כיוון שקרא? אלא, מסתבר שיש משפטים כאלו ואלו המשפטים שאינם מביאים לידי מעשה והם אינם על

5 דברים ה', א.

6 מצוה י"א.

7 הלכות תלמוד תורה פ"א, ה"ד.

8 באור שיטת הרמב"ם תובא בהרחבה להלן פרק ד'.

9 חלק מצות עשה - מצוה י"ב (ר' משה מקוצי מבעלי התוספות).

10 מצוה תי"ט (מיוחס לתלמידי הרשב"א - על כך עיין מנחת חינוך הוצאת מכון ירושלים במבוא וכן מכרמי שומרון גליון 32 עמ' 148 הערה 10).

כיוון האמת כי, כי עשויים חלילה להוביל למעשה לא נכון משום שיטעו בלימודם.

עוד נוסיף ונביא פסוק נוסף שעל אף שאינו מהתורה חביב הוא בעיני הלומדים ורבים רואים בו מקור חשוב למצות תלמוד תורה:

לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמַר
לְעֵשׂוֹת כְּכֹל הַקְּטוּב בּוֹ כִּי אִי תַעֲלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ וְאִי תִשְׁכַּח¹¹

בפסוק זה מצטוה יהושע במצות תלמוד תורה וה' מוסיף ומבאר לו את תכלית המצוה: "למען תשמר לעשות ככל הקתוב בו" כלומר תכלית הלמוד היא עשיית מצוות ה', ממילא ברור שאם הלימוד אינו מוביל לידיעת המצוות אזי ספק אם קיים מצוות תלמוד תורה כראוי ובודאי שלא קיים אותה בשלמותה.

2. הוכחות לגישה זו מדברי חז"ל

בפרק זה נביא כמה מדרשים שמהם נראה את גישתם של חז"ל לדרך הראויה בלימוד תורה. ראשית, לעצם הרעיון שתכלית הלימוד היא קיום המעשה נביא את המעשה הידוע מעלית בית נתזה¹²:

וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאלה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול, נענה ר"ע ואמר: תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה.

כלומר מסקנת הדיון היא שתלמוד הוא גדול בתנאי שיוביל לקיום המעשה שאם לא כן אין זה תלמוד ראוי כפי שכבר ציינו לעיל.

עתה, נבוא לבאר את מקור הביטוי "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" בגמרות השונות ונבארו ע"פ פרשני הש"ס.

המקור העיקרי לענין מובא במסכת סוטה¹³. הגמ' דורשת את הפסוק "בַּהֲתַהֲלֹכְךָ תִּנְחָה אֹתְךָ בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמַר עֲלֶיךָ וְהַקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחֲךָ"¹⁴ מפסוק זה לומדת הגמרא דברים רבים על דמותו של בן תורה ועל היחס ללמוד תורה ולקיום מצוות. נביא קטעים ממדרש זה:

בהתהלכך תנחה אותך וגו', בהתהלכך תנחה אותך - זה העוה"י, בשכבך תשמור עליך - זו מיתה, והקיצות היא תשיחך - לעתיד לבא; משל, לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, ומתירא מן הקוצים

11 יהושע א', ח.

12 קידושין מע"ב.

13 כא ע"א.

14 משלי ו', כב.

ומן הפחתים ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הלסטין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך, נודמנה לו אבוקה של אור ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הליסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר ניצל מחיה רעה ומן הליסטין, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם...

מאי פרשת דרכים? א"ר חסדא: זה ת"ח ויום מיתה. רב נחמן בר יצחק אמר: זה ת"ח ויראת חטא. מר זוטרא אמר: זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא.

לאחר שהגמרא הביאה את המשל לאדם שהיה מהלך שואלת הגמרא מה פרוש הביטוי "פרשת דרכים", שלוש תשובות נתנו לשאלה זו. אנו נתמקד בתשובתו של מר זוטרא שנראה שמסכים עם שתי התשובות שקדמו לו אלא שבא להוסיף עליהן נדבך נוסף, והוא שהמעלה העליונה שת"ח יכול להגיע אליה מעבר לחרדה מיום המיתה ומעבר ליראת חטא זה "סלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא".

רש"י¹⁵ מבאר:

הגיע לפרשת דרכים - ושם הכיר את דרכו...

ויום המיתה - והוא תלמיד חכם ביום מותו וידע שלא פירש לפרוק מעליו עול תורה.

וירא חטא - זכה ליראת חטא אחר שזכה לתורה ניצל מכולן שהתורה מלמדתו דברי מצוה ודברי איסור וממה שהוא צריך לפרוש ויראת חטא מונעו מלדרוף אחרי יצרו.

סלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא - וה"ק עלה עמוד השחר ניצל מן החיה כ"י זכה לתורה ניצל מיצה"ר ומן החטא ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך אם יזכה שיסייעוהו מן השמים להתקבל דבריו בין חבריו להורות כהלכה וכמשפט הגיע לפרשת דרכים כלומר זכה לכך ניצל מכולם.

אנו נתמקד בביטוי "סלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא". המהר"ל¹⁶ מסביר מעלה זאת כך:

פירוש ההלכה שהוא האמת והישר, ואף ששאר התורה גם כן נקראת תורה ויש עליה שכר גם כן, מכל מקום יש לו קצת נטיה מן דרך האמת, אבל תלמיד חכם דמסיק שמעתתא אליבא דהלכתא זה הדרך נקרא פרשת דרכים שהוא נבדל ומיוחד משאר דרכים. וכל זה מורה כי התורה היא שמביאה האדם אל השם יתברך ולהיות זוכה לעולם הבא וביותר כאשר מכוין הלכה... וביאור זה, כי ההלכה הוא אמתת התורה עד שאינו נוטה לא לימין ולא לשמאל...

כלומר לדעת המהר"ל¹⁷ ישנם שני רבדים בלימוד תורה. האחד, הרובד הבסיסי, הוא הלימוד הרגיל והפשוט שגם הוא נקרא לימוד תורה אולם זה לימוד שלא קולע אל האמת. רובד נוסף, עליון יותר, הוא לימוד תורה שמכוון אל היושר והאמת וזה "סלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא" שמכוון את לימודו לפי ההלכה ולכך זוכה למעלה העליונה לעולם הבא.

הביטוי "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" מופיע בעוד מספר מקומות בש"ס, נביא חלק מהן וננסה לבארן.

בבבא קמא¹⁸ מובא המדרש:

מאי דכתיב: יחי ראובן ואל ימות, וזאת ליהודה? כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון, עד שעמד משה ובקש עליו רחמים, אמר לפניו: רבש"ע, מי גרם לראובן שהודה? יהודה, וזאת ליהודה? מיד שמע ה' קול יהודה! על איברייה לשפא; ולא הוה קא מעיילין ליה למתיבתא דרקיעא, ואל עמו תביאנו; ולא הוה קא ידע משקל ומטרח בשמעתא בהדי רבנו, ידיו רב לו; לא הוה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא, ועזר מצריו תהיה.

מדרש זה מתאר דו שיח בין משה רבנו לפמליה של מעלה על בסיס הסמיכות בין הפסוק "יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר"¹⁹ לפסוק "וזהו יהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה"²⁰ בדו שיח זה מנסה לברר משה מדוע עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון ואינם מובאים לישיבה של מעלה. באחד הטעונונים כנגד יהודה נאמר שלא ידע ללמוד כראוי "ולא הוה קא ידע משקל ומטרח בשמעתא בהדי

16 נתיב התורה פרק א' ובלשון דומה גם בתפארת ישראל - פרק י"ד.

17 באור שיטת המהר"ל תובא בהרחבה להלן פרק ה'.

18 צב ע"א ובלשון זהה במסכת סוטה ז ע"ב.

19 דברים ל"ג, ו.

20 דברים ל"ג, ז.

רבנן ומשיב משה שיהודה אכן ידע ללמוד "ידינו רב לוי" ועדין טוענים נגד משה לימודו של יהודה פגום היה שכן "לא הוה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא" כלומר יהודה לא עסק בתורה כראוי שזה אליבא דהלכתא, ולבסוף הוכיח משה שיהודה אכן למד אליבא דהלכתא "ועזר מצריו תהיה". מעבר למשמעויות העמוקות שיש במדרש זה ברור הדבר שהמדרש מלמדנו שלא די בלימוד תורה סתם אלא צריך שהלימוד יוביל לפסיקת ההלכה.

נביא את דברי המהר"ל²¹ על מדרש זה :

ומה שנכנס למתיבתא דרקייע, הוא עוד יותר מעלה שהיה לו חבור עם הנשמות הצרורות בצרור החיים, והם מתבתא דרקייע שיש להם דביקות עם הש"י, ועוד יותר מזה להיות דבק בעולם השכל שהוא עוד יותר מעלה, ועוד יותר שהיה דבק באמיתת השכל, כי אינו דומה מה שהוא משא ומתן שהוא השגה מה אבל אין זה אמיתת השגה, כמו שהוא הלכה שהוא אמיתת השגה כפי מה שהוא, ודבר זה נתבאר לקמן אצל הגיע לפרשת דרכים נצול מכולם, וקאמר מאי פרשת דרכים ואמר תלמיד חכם דמסיק שמעתא אליבא דהלכתא, והיה יהודה דביקתו עם הש"י מצד אמיתת ההשגה והוה דביקות גמור שאינו סר מן הש"י והוא נקרא פרשת דרכים כמו שיתבאר.

מדרש נוסף מובא במסכת סנהדרין²² :

אמר רב משרשיא: דואג ואחיתופל לא (הוון) סברי שמעתא. מתקיף לה מר זוטר: מאן דכתיב ביה איה ספר איה שקל איה ספר את המגדלים ואת אמרת לא הוון סברי שמעתא? אלא, דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא, דכתיב סוד ה' ליראיו.

באור הדברים: הגמרא מנסה לברר מדוע חטאו דואג ואחיתופל שהרי הם היו מגדולי ישראל, ומשיבה הגמרא משום שהם לא "סברי שמעתא" כלומר לא למדו תורה, אך הגמרא טוענת שאין זה נכון, שהרי דואג ואחיתופל היו תלמידי חכמים גדולים, אלא שהם חטאו וטעו משום "דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא". רואים גם כאן שמעלת לימוד תורה ללא מחויבות לברור ההלכה אינה מספיקה וזה עלול לגרור גם גדולי תורה חלילה לטעויות.

21 חידושי אגדות על מסכת סוטה ז ע"ב (חלק ב' עמי ל"ח).

22 קו ע"ב.

מדרש דומה מובא בעירובין²³:

דוד דגלי מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו, שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה (אל כל) (ובכלל) אשריפנה ירשיע.

מסביר רש"י:

דוד דגלי מסכתא - כדאמר בברכות שהיה יגע בתורה ומורה הוראות, כדאמר ידי מלוכלכות בדם ושפיר ושיליא, ואומר מפיבושת רבי יפה דנתי יפה זכיתי כו'...

ירשיע - לא היה זוכה להורות כהלכה.
מוסיף ומבאר המהרש"א:

דגלי מסכתא - היינו שנתכוונו להורות כהלכה כדמשמע פ' חלק ומייתי דכתיב ביה יראיך יראוני וישמחו וגוי שישמחו על שכוונתי להורות כהלכה.

ושאול דלא - דכתיב ביה אל כל אשר יפנה ירשיע וגוי מפורש פ' חלק דף צ"ג ענינו ע"פ מ"ש דלא מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא אלא אי דאתי משבט יהודה ואי דאתי משבט לוי...

נסיים במדרש נוסף ממסכת יומא²⁴:

אמר רבא: לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר, לוי - דכתיב יורו משפטך ליעקב, יששכר דכתב (ובני) (ומבני) יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. - ואימא יהודה נמי, דכתיב יהודה מחקקי! - אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא קאמינא.

באור הדברים: רבא טוען ש"צורבא מרבנן דמורי" ישנם רק מצאצאי שבט לוי או יששכר, שאלו אותו ומה עם שבט יהודה? רבא השיב שהם אמנם לומדי תורה אך אינם "אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא"

וכך מסביר המאירי²⁵:

אמרו כאן על שבט יהודה אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא קאמינא כלומר שאף על פי שהם חכמים אינם יודעין לכוין את השמועות כהלכה.

23 נג ע"א.

24 כו ע"א.

25 על מסכת יומא כו ע"א.

3. מהי "תורה לשמה"?

רש"י²⁶:

העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא - פירוש שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר, דבפרק מקום שנהגו אמרין רבא רמי, כתיב עד שמים חסדך וכתיב מעל השמים, כאן בעוסק שלא לשמה כו', והתם איירי במקיים כדי שיכבדוהו, וכן משמע בירושלמי דפירקין.

מסביר רש"י שיש שלוש מדרגות: המדרגה הנמוכה ביותר היא הלומד על מנת לקנטר ועליו הגמרא אומרת "נוח לו שלא נברא"²⁷, מדרגה שניה היא, הלומד כדי שיכבדוהו ועליו הגמרא אומרת "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אף על פי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה"²⁸, מדרגה שלישית ועליונה לפי דברי רש"י זה הלומד תורה לשמה וזה הלומד כדי לקיים.

ספר חסידים²⁹:

שורש התורה, צריך האדם להעמיק וללמוד ולדעת מעשה בכל דבר, שנאמר (תהלים קיא ז) שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם, שלא יהא אדם קורא ושונה, כועט באביו או ברכו או במי שגדול ממנו. אלא לומד על מנת ללמד לשמור ולעשות, וזו היא תורה לשמה.

השל"ה³⁰:

וענין 'לשמה', הכוונה, שיעסוק בתורה לקיים מה שצונו השם יתברך 'ולמדתם אותם'. ויחשוב שהתורה היא כמו כתב המלך, שכותב לעבדיו מה יעשו ומה ימנעו שלא לעשות, כן נתן הקדוש ברוך הוא התורה לעמו ישראל, עבדיו הנאמנים...³¹

26 על מסכת ברכות יז ע"א.

27 ברכות יז ע"א.

28 פסחים נ ע"ב (עיי' עוד בתוספות ד"ה "וכאן" ובמאירי ד"ה "למדת" בפסחים נ ע"ב שהסבירו חלוקה זו).

29 סימן י"ז (ר' אלעזר אזקרי).

30 תורה אור על שבועות סעי' ס"ו (ר' ישעיהו הלוי הורו"ץ).

31 באור שיטת השל"ה תובא בהרחבה להלן פרק ו'.

הראי"ה³² :

ואם יחסר אותו הדיוק המעשי הרי הצורה הבהירה, של רום ערך התורה האלהית, ורוממות חוקיה ומשפטיה ויקר ערך תכליתם, מתטשטשת, ואין שיעור להפסד הנצמח מזה לכל משאת הנפש של כלל היהדות לאדם בכלל ולישראל בפרט. על כן זאת היא החוכה הגדולה לעסוק בתורה לשמה בלבון הלכה, שתהיה מחוורת כשמלה, ולמוד הדייקים בהרחבתם יהיה מתוך עונג המושכל העליון ושמחתו. וזהו תנאי נכבד בעסק התורה לשמה וממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם.³³

4. שיטת הרמב"ם

בפרק א' הבאנו את דברי הרמב"ם, הרמב"ם דן שם במצוות תלמוד תורה ובכך שהתלמוד צריך להביא לידי מעשה. נרחיב מעט בדברי הרמב"ם, בהלכות תלמוד תורה³⁴ נאמר :

...יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר, וידין במידות שהתורה נדרשת בהן עד שיידע היאך הוא עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה - ועניין זה, הוא הנקרא תלמוד.

כאן הרמב"ם מתייחס לדברי חז"ל³⁵ "לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד" וכוונתו לבאר מהו תלמוד. מדבריו אלו נראה שהתלמוד מטרתו להוציא האסור והמותר.

בענין יחסו של הרמב"ם לדרך הראויה ללימוד תורה נביא קטע מאיגרת אל ר' יוסף בענין לימוד משנה תורה:³⁶

32 אורות התורה פרק ט' סעי' ד' (באור שיטת הראי"ה תובא להלן פרק ז').

33 ידועים דברי הרב זצ"ל באורות התורה פרק ב' סעי' א': "ענין תורה לשמה - לשם התורה... ולהנהגה כל הלומד תורה הוא מוציא מהכח אל הפעל את מציאות חכמתה מצד נפשו, ובודאי אינו דומה האור המתחדש מצד חיבור התורה לנפש זו לאור הנולד מהתחברותה לנפש אחרת, ואם - כן הוא מגדיל התורה ממש בלמודו, וכיון שהקבי"ה רוצה שיגדיל תורה, הדרך הישר הוא שילמד האדם מצד אהבתו את האור הגדול, שרוצה השי"ת בגילוי מציאותו, שיתגדל יותר ויותר. ומכל-שכן לחדש בתורה, שהוא ודאי הגדלת התורה ממש באור כפול".

ולעני"ד אין סתירה בין סעיף זה לדברי הרב בפרק ט'. אדרבא, בפרק ב' מסביר הרב את כוונת הלומד בעת לימודו ואילו בפרק ט' הרב מתאר את דרך הלימוד הראויה וכך גם שמו של הפרק "דרכי תורה ונתיבותיה".

34 פרק א' הי"ג.

35 קידושין ל ע"א .

36 אגרות הרמב"ם (מהדורת ר' י. שילת) חלק א' עמ' רנ"ו-רנ"ז.

לפי שהתכלית המכוננת במה שחובר בתלמוד וזולתו - כבר נכרתה ואבדה, ותכלית הלמדנים - כלוי הזמן במשא ומתן שבתלמוד, כאלו הכוונה והתכלית היא האימון בויכוח, לא זולת זה. וזו לא היתה הכוונה הראשונה, אבל המשא ומתן והויכוח אמנם נפלו במקרה: כאשר היה מאמר שקול, ופרשו אחד בפרוש, ופרשו אחר בחילופו - הוצרך כל אחד מהם להראות אופן ראייתו ולהכריע פרושו. והכוונה הראשונה אמנם היתה ידיעת מה שצריך לעשותו או להזהר ממנו.

באגרת זו רואים בברור שכבר מתקופת הרמב"ם החלה תופעת לימוד הפלפול לשם הפלפול והוא כאמור יוצא נגד תופעה זו בהזכירו שתכלית הלימוד היא "ידיעת מה שצריך לעשותו או להזהר ממנו".

5. שיטת המהר"ל

לפני שנראה את יחסו של המהר"ל לדרך הראויה בלימוד התורה נראה כיצד הוא מגדיר לימוד תורה³⁷:

ללמוד תורה לא שייך רק על מי שלמד תורה ומכוין ההלכה לאמתתה שבוה שייך למוד תורה, אבל מי שאינו מכוין ההלכה על אמיתתה אין זה למוד, לכך מברכין לעסוק בדברי תורה, בין שהוא מכוין ההלכה או שאינו מכוין ההלכה, רק שיכוין ללמוד האמת אע"ג ששגג.

בנתיב התורה³⁸ מתיחס המהר"ל לקלקול שחל אצל לומדי התורה בדורו וכך הוא כותב:

ואנו עומדים חס ושלום בעונש הזה עד שהדורות האלו שינו דרך הראשונים ואין הולכים בעקבותם שעיקר התורה היתה בפיהם ובלשונם ועתה הוסר דבר זה מאתנו לגמרי עד שהדבר הזה גורם קלקול הדור מכל וכל... תחלת למודם התורה שלא תשאר אצלם התורה כלל, ועל זה יתאונן האדם כי גלה ממנו כבוד התורה הודה והדרה ואנחנו ערומים בלא תורה, או לאותה חרפה ולאותה בושה וכלימה שנשתנינו מכל הדורות שהיו. והכל בשביל שיאמר שהוא מחדד עצמו בפלפול... כי אף אם היה פלפול של אמת צריך שיהיה קודם אליו הגרסא, ומכל שכן כי איך יאמרו שהם מחדדין אין זה אלא שמטפשי טפשות גמור והרי ענינו רואות החדוד הזה ומה שהעלו בידם, והנה הבחורים רכי השנים אם היה בהם גרסא דינקותא אין ספק כלל שהיו רגילים ויודעים כמה וכמה מסכתות קודם שיכנסו לחופה לישא נשים, ועתה אין להם מאומה בידם, והכל בשביל שלמודם תוסי'

37 בהקדמה לתפארת ישראל.

38 פרק ו' (נתיבות עולם חלק א' עמ' כ"ה).

דבר שהוא הוספה וכי לא היה טוב יותר שיקנה גוף התלמוד קודם, והכל בשביל שנדפסו התוספות אצל הגמרא. ואלו נדפסו פסקי הרא"ש ושאר חדושים שחברו האחרונים מנוחתם כבוד אצל הגמרא היו הכל לומדים על שטת ההלכה אף הנערים הקטנים, כי מה לנערים אל דברים אלו שדבר זה גורם לו שאינו עומד על שטת ההלכה על בוריה...

המהר"ל מצר על כך שלומדים מעט גמרא לא חוזרים עליה וכל ימיהם עסוקים התלמידים בפלפולים של הבל. אילו היו לומדים כמה מסכתות עם חדושי הלכות היו יודעים גם ש"ס וגם הלכה כפי הראוי.³⁹

ועוד מוסיף המהר"ל⁴⁰:

ואל יעלה על דעתך שהאדם הוא נחשב בעל תורה בשביל שאם יש לפניו משנה או גמרא שיכול לפלפל ולישא וליתן להקשות ולעקור הרים, אל תאמר כי זה בעל תורה שהרי אין התורה עמו רק שהוא חכם ויודע לפלפל, אבל מה שייך לומר עליו שהוא בעל תורה... לכן לומדי תורה המרבים בישיבה חזקו ונתחזקה בעד תורת אלהינו ועמדו נא בפרצה הזאת ותלכו בעקבות הראשונים ותהיו אתם עמודי התורה... ומי שמחזיק הדבר שהוא כמו קוץ מכאוב וסילון ממאיר לתורת משה, ברור אצלי שהוא נמנה עם אותם המגלים פנים בתורה שלא כהלכה ואין לו חלק ונחלה עם אשר זכרם לחיי עולם הבא, והוא ברחמיו יחזיר אותנו לתורתו אמון.

בלשון דומה כותב המהר"ל גם בספר תפארת ישראל⁴¹:

וכך הם מעשי הדור הזה כאשר ידעו בעצמם כי לא יגיעו אל המעלה שהגיעו אליה הראשונים בחכמתן מפני קוטן שכלם נתיאשו מן הדבר לגמרי והוציאו ימיהם בדברים אין מועיל לתלמודם בהויית משא ומתן שאין בו ממש. ואשר הם צעירי ימים מוניחים תורת אמת והולכים אחר דברים אלו כי האדם חושק לדברים האלו כמו שהאדם כוחר בדברי שחוק וכיוצא בזה מן השבושים כאילו היה מועיל להם עד שהם היו דומים לאדם שמאבד ככר זהב ומרויח כלי שהוא שוה פרוטה, אבל הדבר הוא הפך זה במקום החדוד הוא מכלכל ומעקם שכלום... והחדוד שלהם כונתו הראשונה לשקר והאמת והשקר הפכיים⁴².

39 עיין עוד לעיל באורי המהר"ל על דברי חז"ל בפרק ב'.

40 שם (עמ' כ"ז).

41 פרק נ"ו.

42 בספר 'דרך חיים' פרק שישי (עמ' שה') מוסיף ומבאר המהר"ל את שיטתו בענין, ואכמ"ל.

6. שיטת השלייה

השלייה⁴³ הקדוש מתיחס לדרך הלימוד הנהוגה בדורו וגם הוא כמו המהר"ל מבקר בחריפות רבה את דרך הפלפול. השלייה מכנה את הפלפול הגמרתי בשם "חילוקים", נביא קטעים מדבריו:

וענין החילוקים, יהיו בטלים ומבוטלים, ומי יתן שלא היו בעולם. ואף אם יאמר האומר שהוא מגיד קרוב לפשוטו ומגיד הרבה עניינים אמתיים, מכל מקום כשמעורב בו אפילו דבר אחד שאינו אמת אסור במשהו, ומי יוכל לשער העון הפלילי להפוך דברי אלקים תורת אמת.

בקטע זה מתמודד השלייה עם הטיעון שגם לומדי הפלפול לומדים תורת אמת, אמנם לא כל הזמן אבל לפעמים הם מכונים גם לדעת ההלכה. השלייה טוען שאין ערך ללמוד כזה אפילו עם מעורב רק מעט פלפול של סרק שהרי הוא דובר סרה בתורת ה'.

ומוסיף השלייה וכותב:

והנה שמעתי דיבת קצת מחכמי הדור האומרים באם לא עוד החילוק, מה גבר מגוברין, כי אז יקומו הרבה לתפוס ישיבה. על הדברים האלה ראוי לקרוע, להיות ממעט בכבוד שמים, כדי להרבות כבודו. ועוד מי יתן כל עם ה' נביאים, כי יתרבו הדעות.

כלומר יש הטוענים שאם למוד התורה הוא כה פשוט אזי כל אחד יוכל ללמוד תורה, אך בדרך הפלפול והחילוקים רק חכמים יכולים ללמוד. על טיעון זה ודאי שיש להצטער וכי נרצה להרבות בכבוד לומדי התורה ולמעט בכבוד שמים.

והנה יש כת משוגעים האומרים: החילוק מחדד. האומר כן ראוי לנייפה. חדא אף אם היה כן, וכי אומרים לאדם חטא כדי שיוכה חבירו, קל וחומר חטא גדול ונורא כזה. ועוד, כשנעשה מחודד מה עושה בחידודו, הלא אין חידודו אלא שמבלה ימיו בדבר הזה ומדבר סרה על תורת אמת. ועוד, איך נעשו רבינו תם ור"י וכל בעלי תוספות מחודדים, רק על ידי לימוד תורת אמת, ובקיאות מסכתות והתמדה, וחוזרים תמיד.

לאחר שהשלייה הביע את הסתייגותו הנחרצת משיטת החילוקים מספר הוא על עצמו:

43 שני לוחות הברית חלק ב' תורה אור על שבועות סעי' כ"ד - כ"ו.

...חבל על דאבדין, מה שהוצאתי רוב ימי בחילוקים גדולים ונפלאים, חטאתי עויתי פשעתי, על כן באתי להזהיר הדורות הבאים, ובוה יתהפכו זדונותי לזכויות. יאמרו נא ראי ה', ויפרסמו כל הזכר לעיל בקרב כל ישראל לזכות את הרבים. לבסוף⁴⁴ מסביר השלי"ה באריכות מהי הדרך הראויה בלימוד תורה ומהו פלפול של אמת ומהו פלפול סרק:

...אמת הדבר, טבא פלפלא חריפתא. ובפרק במה מדליקין אמר רבא, בשעה שמכניסין אדם לדין, שואלין אותו, נשאת ונתת באמונה, פלפלת בחכמה כו'. אבל כל זה נאמר על פלפול של אמת. ויכול אדם לחדש פלאי פלאות בכל הלכה והלכה, מכח קושיות ותרוצים ולפלפל עליהם, ולמצוא דרכים איזו דרך הפשט האמת, הן בתלמוד הן ברש"י ותוספות. וכמו שמפלפלים התוספות עם רש"י, כן נוכל להוסיף בפלפול לעיין ולתרץ הקושיות שהתוספות מקשים על רש"י, וכן שאר קושיות שהתוספות מקשים בסוגיא דשמעתא... ודוקא בפלפול של אמת, אבל בפלפול של שקר, ידבר שקרים לא יכוון.

7. שיטת הראי"ה

בכתבי הרב קוק זצ"ל נתיחד ספר שלם לענייני התורה ולימודה "אורות התורה"⁴⁵. בספר זה ישנו פרק העוסק ב"דרכי תורה ונתיבותיה", בפרק זה מסביר הרב באריכות מהי הדרך הראויה בלימוד התורה, הרב מתאר את לימוד התלמוד לפי גדולי הראשונים הפוסקים:

...לדעת את הסכום הכללי של כל ההלכות, לפי הקירוב היותר גדול למקורן בש"ס באופן כולל, שרק ע"י קבוץ כל הפרטים יתיצב נגד עיניו היופי הגדול של הבנין המפואר של כל התורה המעשית.⁴⁶

נוסיף עוד מדברי הרב אל בנו באגרות הראי"ה⁴⁷ על הדרך הראויה בלימוד:

...לעבור על הסוגיא הנלמדת בדיוק הראוי, בתחילה ע"פ רש"י ותוס', ואח"כ בהרא"ש והרי"ף ומפרשיו. ואח"כ לעיין בד' הפוסקים באותו ענין. ברמב"ם ומפרשיו ובד' השו"ע ומפרשיו.

44 שני לוחות הברית חלק ב' תורה אור על שבועות סעי' כ"ט.

45 את הספר קיבץ וערך בנו של הרב, הרב צבי יהודה קוק (עיין במבוא לספר).

46 אורות התורה פרק ט' סעי' ג' (מומלץ לעיין בסעיפים ג', ד' בשלמותם).

47 חלק ד' עמי ל"ו.

ובאגרת אחרת מתיחס הרב לשיטת הפלפול וכותב:

ובדרך דרישת ההלכה ראוי ג"כ לסול כעת מסלה עתיקה - ישנה, דהיינו שלא להתגדר בפלפולים... והחידושים היותר טובים באים כשאין מכוונים לחדש ולפלפל כ"א להאיר ולברר את הפשוט והכללות.⁴⁸

לסיום פרק זה של שיטתו של הרב קוק זצ"ל נביא קטע מתוך מאמר שפרסם הרב בשנת תרפ"א "תחית הקודש"⁴⁹ במאמר זה מתיחס הרב לתמורות שחלו בעם ישראל בדור האחרון ומסביר את החשיבות של יצירה תורנית ולימוד תורה מעמיק ויסודי. מאמר זה מרמז מעט מה גרם להתפתחות עולם הפלפול והרחקת התלמוד מן ההלכה והוא בא לתת את התיקון הדרוש בדורנו.

היניקה הרוחנית היסודית שלנו נודע לכל שהיא מושרשת בהתגלותה בתורה שבע"פ, התלמודים השנים, הכבלי והירושלמי, והתוצאות שלהם עפ"י הפוסקים, שהן המסקנות הכרות היותר מקובלות באומה, יכולים אנו לסמן בהרמב"ם והשו"ע. במשך הדורות והזמנים הלכה השפעת הפוסקים ונתרחקה אצל רבים מהמקור היסודי, מהתלמודים כעצמם במקורם, ומזה באה מגרעת וקטנות בארחות הלמוד וההוראה, כמובן יצאו מכלל זה גדולי הדורות אשר הם מתאחדים תמיד בלמודם עם המקורות הראשונים התלמודיים עפ"י הארות השיטות של הראשונים אבל בהמון הלומדים ואף בהחשובים שבהם נעשו התלמוד והפוסקים לשני דברים שרק מגע קלוש יאחדם יחד. וזה אירע אפילו לתלמוד בבלי שיד הכל ממשמשת בו, ועאכו"כ לירושלמי שמעטו דורשיו והוגיו. כן הלכו הפלגים הללו, המקור והנהר המתפשט ממנו, והתפרדו זה מזה. אכן כעת עומדת לפנינו מלאכת מחשבת אחת גדולה, לתקן את הפרוד הזה, להרגיל את המון הלומדים שלנו בסדר למוד מיושר, סדר המעמיד את הפוסקים והתלמודים במערכה אחת מחוברת ומאוגדת יחד.

48 חלק אי עמי שליז.

49 מאמרי הראי"ה עמ' 50 (ובלשון דומה בסוף הספר "אורות התורה" המהדורה הקטנה בשם "הרצאת הרבי").

חלק ב' - באור דרך הלימוד

בחלק זה של המאמר ננסה לבאר בקצרה מה ההגיון מאחורי שיטת "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" וכיצד שיטה זו מיושמת הלכה למעשה.

בבואנו לדון בשיטת לימוד, ראשית נשים לב מהם הנושאים הנלמדים. רובנו קוראים לזה לימוד "גמרא בעיון" אך בעצם זהו עיסוק בתורה שבע"פ כולה החל מהמשנה⁵⁰ וכלה בפוסקים האחרונים.

משנה - המשניות רובם ככולם הן אוסף הלכות ומחלוקת בענייני הלכה, לעתים נדירות ימצא גם משא ומתן הלכתי במשנה⁵¹. בעצם אנו מוצאים במשנה את דרכי ההוראה של התנאים בבית מדרשם, כלומר המשניות היו הדרך בה התנא לימד את תלמידיו כיצד יקיימו מצוות. אכן, לא אחת נתגלו מחלוקות תנא אחד סבר שיש לקיים מצוה בדרך אחת ותנא אחר סבר שיש לקיימה בדרך אחרת, זו לא מחלוקת לשם מריבה חלילה וגם לא לשם הפלפול או חדוד שכלם של התלמידים, אלא שכל תנא טוען שהרצוה לקיים את המצווה כראוי מוכרח לשמוע לו ולנהוג כמותו אחרת אולי לא יצא ידי חובה. נמצאנו למדים שמגמת המשנה להורת לנו כיצד לקיים את המצוות.

גמרא - הגמרא רובה ככולה דיונים בבתי מדרש שונים בדברי התנאים⁵² (משנה, תוספתא, ברייתות ומדרשי הלכה)⁵³. מטבע הדברים דיון בדברי

50 למעשה תושבי"ע החלה מיד עם מתן התורה שבכתב (הלכה למשה מסיני) ובמשך הדורות הלכה והתפתחה (תקנות מימות יהושע ועד ימות עזרא) אלא, שלנו לומדי התורה אין מקור קדום יותר מהמשנה המצויה בידנו לתושבי"ע. ע"כ לימוד העיון יחל מהמשנה וממדרשי ההלכה.

51 במדרשי ההלכה דבר זה מצוי יותר אך אולי גם כתיבת המדרשים הללו מאוחרת יותר.

52 עיין רש"י על חגיגה י ע"א: "מתלמוד למשנה - ... החכמים שהן מדקדקין ליתן טעם משניות, להבין המשניות הסותרות זו את זו ולמצוא טעם לפטור ולחובה, לאיסור ולהיתר...". וכן רש"י על ברכות ה ע"א, ד"ה "זה גמרא", וברכות מז ע"ב, ד"ה "שלא שימש".

53 חלק לא מבוטל מעולם תושבי"ע הוא מדרשי חז"ל (בש"ס בבלי, בש"ס ירושלמי, מדרשי רבה, תנחומא ועוד). במאמרנו זה לא נדון בדרך לימוד מדרשי חז"ל אלו משום שע"פ רוב הם לא שייכים ללימוד "גמרא בעיון". אך נציין ונאמר שגם ביחס ללימוד מדרשים יש ללכת בדרך של "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" ויש לברר איזה מסר ערכי רוחני רצה התנא או האמורא ללמדנו, שאל"כ לא היה טורח לדרוש את המדרש. ראיה לדבר היא, חיבוריהם של המהר"ל והשל"ה שהם עצמם סוברים שראוי "לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" ובכל זאת מצאו לנכון להביא מדרשי חז"ל רבים ולבארם. כך באר הרב קוק זצ"ל בהקדמה לעיון אי"ה: "ע"כ עלינו לתת לזה בכל עוז, שזוכה לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא גם בחלק האגדה והדעות כמו בחלק ההלכה. ומאשר רבה העזובה במקצוע הגדולה זה ע"כ רבה ג"כ העבודה". בצורה זו ראוי אף לגשת ללימוד התני"ך. כלומר לנסות להבין מהו הלקח לדורות מתוך הפרשיה ומדוע נבואה פלונית נכתבה שהרי רק. "נבואה שהוצרכה לדורות - נכתבה, ושלא הוצרכה - לא נכתבה" (מגילה יד ע"א).

התנאים מעורר מחלוקות בדינים, בסברות ובגרסאות. כך נוצרו סוגיות הגמרא חלקן קצרות, פשוטות וברורות לכל אחד וחלקן סבוכות, מורכבות ודורשות עיון רב להבנתן. מכל מקום תכליתם של הסוגיות היא לברר ענין שתוצאת ברור יש בה נפקא מינה מעשית. עד כדי כך שכאשר נחלקים אמוראים בטעמו של דין מסוים, תטרח הגמרא ותשאל "מאי בינייהו" כלומר מה הנפקא מינה המעשית בין הטעמים שהושמעו שאם לא כן מה הטעם לעורר מחלוקת על דבר זה. נמצאנו למדים שמגמת הגמרא היא לפסוק לנו בשאלות, ספקות ובעיות שנתעוררו לנו בלימוד, על מנת שנדע היאך היא הדרך שבה צריך לנהוג בכל מקרה ומקרה.

ראשונים - הראשונים נחלקים לשתי קבוצות, רוב הראשונים כתבו את חיבוריהם משום שהלומד הפשוט לא יכול לדעת מתוך סוגיות הגמרא הפרוסות על פני כל הש"ס כיצד להכריע הלכה למעשה בשאלות שיתעוררו לו וספק רב אם ידע להכריע בין הסוגיות השונות בש"ס. על כן מצאו לנכון הרי"ף, הרמב"ם⁵⁴, הרא"ש ועוד לכתוב חיבור שיכריע בין הסוגיות השונות ויפסוק בשאלות שהתעוררו. אם כך, ודאי שהראשונים הללו עסקו בלימוד תורה על מנת לברר ממנה את ההלכה, כלומר הם "אסוקי בשמעתא אליבא דהלכתא". קבוצה אחרת של ראשונים והיא מועטה יותר עסקה בחידושים על הש"ס, אמנם גם ראשונים אלו דוגמת הרמב"ן הרשב"א, הריטב"א ועוד⁵⁵ דנו בהשוואת סוגיות סותרות ולרוב אף הכריעו כמו מי הלכה. נראה, שהראשונים כולם המשיכו את מגמתה של תורה שבע"פ שהיא ברור המסקנה של הסוגיא על מנת לדעת כיצד לקיים את מצוות ה'.

תקופת הראשונים מסתיימת בדורו של ר' יוסף קארו, ספרו ה"בית יוסף" הוא תמצית התושב"ע, הוא דן בשאלות מעשיות על מנת לתת לכל יהודי ספר אחיד ופשוט שיתן מענה לכל הרוצים לדעת כיצד לנהוג ואין בכוחם לעיין בכל הש"ס והראשונים. דרכו של הבית יוסף בחיבורו⁵⁶ היא "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" הוא מביא את עיקרי הגמרות, את פרוש רש"י לעיתים, את הראשונים העיקריים ופוסק הלכה.

אחרונים - האחרונים נחלקו גם כן לשתי קבוצות, חלק מהאחרונים המשיכו במסורת הלימוד המקובלת אולם, יותר לא היה מקום לספרי חידושים על הש"ס (בסגנון של הראשונים) אזי החלה להתפתח ספרות הלכה

54 הרי"ף והרא"ש בודאי שהלכו בדרך של סיכום סוגיות להלכה, אולם גם הרמב"ם בספרו משנה תורה זו היא מגמתו וכך הוא מעיד בהקדמה למשנה תורה עיין שם. כמו כן ניתן להוסיף לרשימה זו פוסקים רבים שזו היתה גם מגמתם: יראים לרא"ם, האשכול, בעלי הנפש לראב"ד, העיטור, התרומה, הרוקח, המנהיג, אור זרוע, שיבולי הלקט, כל בו, סמ"ג, סמ"ק, האגודה ותורת הבית לרשב"א.

55 ניתן להוסיף לרשימה זו ראשונים נוספים שהלכו בדרך של פרוש התלמוד שגם מהם פעמים רבות ניתן לראות שמגמתם לפסוק ולא סתם לפרש: ר"ח, ר"י ניסים, בעלי התוספות, תוסי רא"ש, תוסי רי"ד, רא"ה, ר"ן, רמ"ה, רו"ה, רשב"ם, מאירי ואפילו במדה מסוימת גם רש"י.

56 עיין הקדמת הבי"ח לחיבורו וכן במבוא של מפעל הטור השלם הוצאת מכון ירושלים.

של שו"ת, פסיקה ונו"כ על שו"ע. חלק אחר התמקד בלימוד הגמרא, ועם השנים מספר לא מבוטל של אחרונים זנחו את המחויבות לברור ההלכה העולה מן הסוגיא ועיקר הלימוד היה בחקירות ופלפולים לשם הלימוד⁵⁷.

לאחר שסקרנו את התושב"ע ודרכה נראה בברור שכל הוויתה היא לבאר מה הדרך לקיום הנכון של המצוות. אם כך אך טבעי הוא הדבר שבבואנו אל בית המדרש ללימוד "גמרא בעיון" נלמד בדרך שבה נוצרה תושב"ע. נעיין בסוגיות הגמרא הנוגעות לענין הנדון, נסכם את שיטות הראשונים הדנים בסוגיא, נעיין בדברי הפוסקים רמב"ם, ב"י ושו"ע וננסה להסיק לימנו כיצד ניישם את הפסיקה בחיי היום יום⁵⁸. כלומר שיטת הלימוד "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" אין בה שום חידוש אלא חזרה לדרכם של ראשונים ואף גדולי האחרונים כהגר"א והחפץ חיים.

57 עיין לעיל בחלק א' פרקים די' - ו' כיצד גינו הרמב"ם, המהר"ל והשל"ה את התופעה הני"ל. לגבי השאלה מה גרם להתפתחות שיטת הפלפול שאין לה מקור לא בדברי תו"ל ולא בראשונים ניתן לכתוב הסברים רבים (עיין 'הויכוח על הפלפול' מאת דב רפל, פרק ב', סעיף ב' וסעיף ו')

אומר את דעתי בקצרה: הגלות המרה גרמה לחוליים רבים בעם ישראל חלק מהם פגעו אף בלימוד התורה שזנחה את דרכה המקורית על מנת להתמודד עם אתגרי הזמן. יהודי הגולה ובמיוחד יהדות אשכנז שנלחמה בהשכלה נאלצה להוכיח את עליונות לימוד התורה על פני שאר המדעים והחוכמות. מתוך כך השתכללה האיזולוגיה של לימוד התורה לשם הלימוד הוא המרומם ושיש להתעסק בסוגיות הש"ס בכל כיוני החקירה האפשריים. בכיוון זה הלכו כמה וכמה מראשי הישיבות בדורות האחרונים נסחפנו אחר בתי מדרש אלו. תמיכה לכך שיש לחזור אל דרכם של ראשונים "לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" ניתן למצוא בדברי הרב קוק זצ"ל עיין לעיל בחלק א' פרק ז'.

58 לצורך כך נעזר בספרי פסיקה של אחרונים: משני"ב, חו"א, שש"כ, ועוד ספרי פסיקה אחרים.

סיכום

פתחנו את המאמר בדיון מקיף במקורות לשיטת הלימוד "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא", אחר כך בחלקו השני של המאמר הבאנו את ההגיון שבשיטה זו, שבעצם אין בה כל חידוש. עתה, כאשר מגמת הלימוד "אליבא דהלכתא" הולכת ומתחזקת ובבתי מדרש רבים החלו לומדים בדרך זו, אין זו אלא אחד מסימני הגאולה שבה תורת ארץ ישראל מתחזקת ומשתלמת. **ובדור זה זקוקים אנו** לתלמידי חכמים שידעו לחבר את הפירוד בין עולם ההלכה והפסיקה לבין עולם התלמוד והעיון⁵⁹, שכן רק שילוב של שניהם בהקף ובגדלות יצמיחו לנו גדולי תורה כמו הגאון מוילנא (שידע להראות בכל סעיף וסעיף בשו"ע את מקורו בש"ס ופוסקים)

נסיים בהגדרת "רב" לפי הרמ"א⁶⁰ בהלכות כיבוד רבו:

ובימים אלו עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלמדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה, רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר⁶¹.

59 עיין על כך בדברי הרב קוק זצ"ל לעיל בחלק א' סוף פרק ז'.

60 חלק יורה דעה סימן רמ"ב סעי' ל'.

61 מקור דברי הרמ"א במהרי"ק שורש ק"ע.

נספח

היות ודרך הלימוד הוא נושא חשוב, וביסוס שיטת "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" הינה נדבך חשוב בבניית תורת ארץ ישראל, רואה אני ענין לציין מקומות נוספים⁶² אשר בהם מתבארת אמיתות הענין וחשיבותו.⁶³

- ◆ הקדמת ר' אליעזר ממיץ לספר 'יראים'.
- ◆ אורחות צדיקים שער התורה.
- ◆ הקדמת החיי אדם (מהדורה חדשה עמ' ה', י"ד-ט"ו, י"ז)
- ◆ ראשית חכמה תחילת ההקדמה
- ◆ אבן שלמה לגר"א פרק ח' סעי' י"א
- ◆ הקדמת הר"ח מוולוז'ין לשו"ע
- ◆ שו"ע הרב הלכות תלמוד תורח
- ◆ שו"ת יצחק ירנן עמ' 27-29
- ◆ שו"ת משנה שכיר ענין "תורה לשמה"
- ◆ מסילת ישרים "סדר ויכוח" סעי' נ"ו-נ"ז, ס"ג
- ◆ דרישה יו"ד רמ"ו ס"ק ד'
- ◆ עיין מאמרו של הרב משה צוריאל מכרמי שומרון 5, עמ' 17
- ◆ עיין הקדמה לשו"ת יביע אומר לגר"ע יוסף וכן בספר 'אגרת לבן תורה' פרק ד', לגר"י יוסף.
- ◆ עיין הקדמת בנו של הח"ח לספר 'ח"ח על התורה' שם כותב איך היה לומד עם אביו בעמ' ב'.
- ◆ יהויכוח על הפלפולי פרק ג'.
- ◆ עיין בישרי המאה' לרב מימון המצטט את גדולי ישראל בנושא דרך הלימוד :
- ◆ **חלק ב'** – עמ' 118 – 119 שם מצטט את המהר"ל בדרך חיים. בעמ' 146 לגבי דרך הלימוד של הגר"ח מוולוז'ין ועדותו על הגר"א. בעמ' 225-226 סיפור על ר' יוסף זונדל במסלנט ודרך לימודו.
- ◆ **בחלק ו'** עמ' 81 – 84 שם מצטט את בעל ערוך השולחן ובעמ' 83 את בעל השאגת אריה' במיוחד. ובעמ' 98 – 99 הסכמתו של בעל ערה"ש לספרו של הרב מימון ומה אמר לו. וכן בעמ' 311 – 312 על הרב קוק והלכה ברורה.

⁶² ברצוני להודות מקרב לב ליהושע הבר וליאיר אפרתי שהראו לי חלק מהמקורות שהובאו במאמר ולהלן.

⁶³ אשמח לקבל מקורות נוספים לחזוק הרעיון.